

Oponentský posudek

Karel Veverka: Hudební život a významné hudební události u pražských křižovníků s červenou hvězdou v 18. století ve světle listinných pramenů.

Ústav hudební vědy Filozofické fakulty Univerzity Karlova v Praze, Praha 2017, 156 s.

V kontextu české hudební historiografie představuje hudební provoz jednotlivých řeholních domů jedno z klíčových témat, a to nejintenzivněji právě v případě 18. století. Pozornost dlouhodobě upíraná právě na pražský křižovnický konvent je podmíněna souběhem řady faktorů, ovlivňujících především domácí muzikologický výzkum: postavením jediného původního českého řádu i centrální úlohou pražského konventu, v kontextu reflexe starší hudební kultury v českých zemích také skrze pionýrský charakter výzkumů Otakara Kampera a Jiřího Fukače. Ke klíčovým faktorům náleží samozřejmě mimořádný rozsah a kvalita křižovnického hudebního archivu i unikátní význam křižovnického hudebního inventáře, důsledně analyzovaného zmíněným Jiřím Fukačem. Dílčí zpřístupnění určitých výsledků výzkumu křižovnického hudebního provozu v Praze (údaje o skladbách v RISM, Kamperovy a Fukačovy studie) má zásadní podíl na aktuální reflexi křižovníků v kontextu hudební kultury v českých zemích.

Studie, které obdobně analyzují hudební provoz v případě jiných řádů (jezuité, piaristé, premonstráti, benediktini) – až na několik důležitých výjimek (Emilián Trollda) – se v české muzikologii vyskytují častěji spíše až v posledních třech desetiletích. Cenný bibliografický přehled k tématu monastické hudební kultury v české muzikologii do zhruba roku 1994 podává Simona Romportlová.¹ Intenzivnímu výzkumu hudebního provozu v klášterním prostředí se dále věnoval Jiří Sehnal, který na své starší obsáhlé studie k premonstrátům na Hradisku u Olomouce či k brněnským augustiniánům navázal stručnou, leč velmi důležitou syntézou,² také však přehledovými a dílčími studiemi, zejména k piaristům, brněnským jezuitům a minoritům. Systematické reflexe se dočkala hudební kultura řádu Milosrdných bratří zásluhou Michaely Freemanové. Konečně s vědomím disparátnosti a orientace spíše v moravském prostředí musím uvést recentní výzkum benediktinské řehole,³ detailní popis hudebního provozu jezuitské koleje v Klatovech Víta Aschenbrennera (v práci citovaný) či metodologicky inovativní studii Terezy Žůrkové (Berdychové), týkající se dochovaných hudebních nástrojů a historických inventářů cisterciáckého kláštera v Oseku a premonstrátské kanonie na Strahově.⁴

Karel Veverka, který studium na Ústavu hudební vědy FF UK završil v roce 2011 diplomovou prací na téma Mešní tvorba Antonia Caldary v Praze, se v rámci své disertační práce zaměřil na hudební provoz v rámci Rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou v 18. století.

Takto zní vymezení tématu v rámci abstraktu. V samotném úvodu práce je poměrně obtížné obdobně jednoznačné tematické vymezení nalézt. Autor záběr práce definuje primární orientací na archivní fond Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou (fond č. 195

---

¹ Simona Romportlová: The reflection of the monastical music in Czech musicology of the twentieth century - the select bibliography. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. H, Řada hudebněvědná 1997, roč. 46, č. H32, s. [67]-81

² Jiří Sehnal – Jiří Vysloužil: Dějiny hudby na Moravě, Brno 2001.

³ Studie a konečně i disertační práce Pavla Žůrka a Roberta Huga, zde také odkazy na další relevantní literaturu.

⁴ Tereza Berdychová: Unum Instrumentum antiquum cuius nomen ignoratur... Dochované hudební nástroje z klášterů v Oseku a Strahově na základě dobových inventářů. *Opus musicum* 1/2014, s. 57-73.

v Národním archivu v Praze), formuluje spíše rovnou cíle: „faktograficky přispět ke zmapování hudební historie kůru křižovnického kostela sv. Františka v Praze v 18. století“ a „pokusit se o kritické zhodnocení významu, který měla pro křižovníky hudba v této době.“

Vlastní práce je rozvržena do pěti základních kapitol, které rozebírám níže. První kapitola má zřejmě fungovat jako přehled stavu bádání a nástin dostupné pramenné základny, čemuž odpovídá kapitola 1.1 (křižovníci... v kontextu české hudební historiografie) a kapitoly 1.2-1.5. Kapitola 1.1 má obvyklé parametry shrnutí dosavadního stavu bádání, i tak však postrádám ukotvení tématu do širšího kontextu (nastíněného v úvodu mého posudku) monastické hudební kultury v českých zemích a její reflexe, ale také do kontextů obecně kulturněhistorického významu křižovnické kultury, kterou nereprezentuje pouze recentní obsáhlá práce historika umění Marka Pučálíka. Cenné informace k širšímu kontextu přináší mimo jiné i podrobná kapitola týkající se křižovnického probošství na Hradišti u Znojma v přehledných Dějinách moravských klášterních knihoven,⁵ dlouhodobě vzniká cenná databáze řeholníků v českých zemích. Ve světle aktuálního muzikologického výzkumu by také mohlo být užitečné opřít se o analogie, vyplývající například z detailních výzkumů hudební kultury jednotlivých klášterů v rakouských zemích.

„Nově nashromážděná hudebněhistorická excerpta z rozsáhlého fondu nepředstavují homogenní celek, který by umožňoval podat o hudební historii pražského křižovnického kůru v 18. století komplexní výklad s nároky na úplnost. Z tohoto důvodu se práce soustřeďuje na nově zjištěná fakta.“ (s. 1). Autorův akcent na výzkum primárně nenotovaných pramenů a jejich zhodnocení souvisí do velké míry s aktuální nedostupností samotné hudební sbírky (v práci reflektované údaji z RISM); také v případě závěrečné sondy do hudebního provozu farního kostela v Unhošti, spravovaného právě křižovníky, autor konstatuje, že „značným limitem pro provedený výzkum byla absence jakéhokoli provozovacího materiálu“ (s. 122).

V takovéto situaci se metodika sběru a především zhodnocení získaných pramenných informací dostává do zcela centrální pozice. Domnívám se však, že právě v tomto aspektu spočívají největší limity i slabiny posuzované práce. Autor pramenného výzkumu nemůže rezignovat na usouvztažnění získaných informací s dosavadním stavem bádání: pro čtenáře, který nezná detailně všechny citované studie ke křižovnické hudební kultuře, se Veverkova práce stává místy obtížně použitelnou i čitelnou. Autor předkládá vesměs jen nové údaje bez důslednějšího zhodnocení jejich kvalitativního i kvantitativního aspektu vůči nikoli obecně známým, ale pouze publikovaným údajům, čímž mám na mysli především předchozí výzkum křižovnické hudební kultury, usouvztažnění do širší problematiky monastické hudební kultury či hudebního provozu v Praze 18. století postrádám téměř úplně.

Tato absence kontextu postihuje již nástin pramenné základny. Autor se opírá o široké spektrum pramenů, které však blíže necharakterizuje, nekategorizuje.⁶ Jejich výpovědní hodnota je však přece podstatně utvářena původní funkcí těchto pramenů a jejich začleněním do celkové literární (?) či historiografické produkce konventu. V případě osobních deníků tak zůstává zcela opomenut význam Ryvolových zápisků (součást dnešní křižovnické knihovny), na něž upozorňuje mj. i Vladislav Dokoupil; postrádám detailnější analýzu účetních záznamů a kvitancí, jejichž spektrum je nutně dosti široké a bližší charakteristika i okolnosti výběru těchto pramenů by byly vítány (v domácí muzikologii se podrobnou analýzou pramenné základny zabývala naposledy Jana Perutková ve svých questenberských monografiích);

---

⁵ Vladislav Dokoupil: Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně, Brno 1972.

⁶ Vodítkem by mohla být například tato mimořádně kvalitní kolektivní práce Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch. Edd. Josef Pauser, Martin Scheutz und Thomas Winkelbauer. Wien / München 2004.

gratulační rukopisy bývají častou součástí monastických archivních fondů a opět by se proto hodila širší charakteristika tohoto dosud spíše opomíjeného typu pramene (viz disertační práci Pavla Žúrka).

Lakonicky řečeno, toto kritické zhodnocení konkrétní pramenné základny a její usouvztažení by mělo vést autora k odůvodnění výběru konkrétních pramenů. V případě křížovníků se – rozsáhlému archivu navzdory – však výklad odvíjí od dosti heterogenních sond do jednotlivých typů pramenů a ústí zpravidla v konstatování ve smyslu „více informací prameny neposkytují“.

Samozřejmě chápu heuristické obtíže vzhledem k možné torzovitosti pramenné základny, ale zde se přeci jedná o velmi rozsáhlý archivní fond. Případné mezery by bylo možné často doplnit z jiných pramenů (rukopisů z konventní knihovny), analogiemi a podobně.

Koncepčně – osobně bych se nepouštěl do výkladu, který zůstane takto nutně torzovitý: usiloval bych především o takovou volbu tematických sond, které umožní konstruovat ucelenější reflexi, a rozhodně bych nerezignoval na propojení nových pramenných údajů s dosavadním stavem bádání.

Zvolený koncept příliš ani neumožňuje interpretaci těchto zjištění a zůstává často jen u jejich registrace. Disertační práce Marka Pučálíka, kterou s ohledem na hudební dění charakterizuje Karel Veverka tak, že se zde vyskytují „pouze okrajové zmínky převzaté ze starší literatury, zejména z Otakara Kampera“ (s. 7), může posloužit jako ideální příklad syntézy pramenných poznatků a relevantní literatury, jako příklad mnou zoufale postrádaného usouvztažení údajů podávaných v posuzované disertační práci. Je také nutné zdůraznit, že výše uvedená Veverkova charakteristika Pučálíkovy práce není pravdivá, což vzhledem k on-line dostupnosti disertace i její knižní podoby lze obratem ověřit.⁷ Bylo by také vhodné, aby autor tam, kde je to jen trochu možné, odkazoval na vydané tituly, tedy knižní verze disertací etc.

V kapitole 2 o personálním obsazení křížovnického kůru se jakožto čtenář orientuji dosti obtížně. Vhodným příkladem zpracování této problematiky může být například studie Jiřího Sehnala o obsazení kůru v brněnské jezuitské koleji.⁸ Veverkova forma prezentace nově zjištěných jmen se mi nejeví jako vhodná, postrádám přehled (byť by vycházel z literatury) o celkovém personálním obsazení kůru, tedy i systémově uvedená jména ředitelů kůru, nikoli jen příležitostné zmínky.

Nelogické vřazování jednotlivých pramenných údajů a absenci jejich kontextualizace lze demonstrovat na příkladu kapitoly 2.8 (Příspěvek k životu Josefa Segera), kde na s. 54 je zmíněna produkce Josefa Umstatta při liturgii v pražském křížovnickém chrámu roku 1737 („tehdejší kapelník rodu /!/ Esterházyů Josef Umstadt“) a k 28. 9. 1739 vystoupení varhaníka Neumanna von Buchholtz. Veverka zmiňuje Umstattovo putování do Karlových Varů (jeho jméno je k 17. 6. /!/ k nalezení v digitalizovaném soupisu karlovarských lázeňských hostů k danému roku, dostupném na www.portafontium.eu), nezmiňuje se však už o Umstattově oratoriu, provedeném později u křížovníků, ani neodkazuje na příslušnou literaturu (Pučálík, Kačic, Kramářová). V případě Neumanna von Buchholz opět chybí odkaz na spolehlivé lexikografické údaje (Dlabacz v *Materialien zur Statistik* i v *Künstlerlexikon* neuvádí žádná životní data), a tak by autor alespoň na základě údaje v diariu mohl zpochybnit údajné úmrtí Buchholzovo až k roku 1810, které uvádí Schillingův hudební slovník z roku 1837.

---

⁷ Marek Pučálík: *Křížovníci v době vrcholného baroka za generalátu Františka Matouše Böhmba 1722-1750*. Praha 2017, viz zde s. 163-173.

⁸ Jiří Sehnal: *Obsazení kůru u brněnských jezuitů v letech 1676-1770*. In *Jezuité a Brno. Sociální a kulturní interakce koleje a města 1578-1773*. Brno 2013, s. 159-170.

Ve třetí kapitole (hudební život u pražských křižovníků ... ve světle účetních záznamů z let 1705-1769) postrádám zakotvení tématu v základních tematických okruzích (liturgická hudba, hudba jako zábava), především pak reflexi lokálních liturgických zvyklostí a specifík (takové prameny existují a lze je využít přinejmenším ve smyslu analogie). Světská hudba je pak zmíněna jen okrajově v souvislosti s cembalem. V otázce obsazení autor využívá především nečetné účetní zmínky o nástrojích a jejich příslušenství, hypoteticky přihlíží i k nejstaršímu soupisu nástrojů, který však pochází až z roku 1866. Účetní údaje o jednotlivých nástrojích sice analyzuje (obdobně i zmíněný soupis), ale opět jen s minimálním přihlédnutím k již známým faktům. V této souvislosti se domnívám, že spíše než k natahovači strun se vydaj za „ein neuer Violon Zug 4 fl.“ vztahuje lakonicky k ostrunění violonu. Ačkoli autor vydaje správně transkribuje jako ... fl ... x, v českém překladu přidává mezi počet zlatých a krejcarů nepotřebnou čárku (oproti obvyklému úzu).

Do kapitoly čtvrté (významné hudební události na pražském křižovnickém kůru v 18. století) autor vřadil jen dvě, a to navzájem dosti disparátní témata. Nejdříve se zabývá hudebním mecenátem Jana Huberta Hartiga, který rekonstruuje na základě řádových diárií. Nevím, zda jde o záměr, zcela a fatálně však opomíjí údaje o oratorních produkcích z křižovnického inventáře, které v samostatné studii interpretoval Jiří Fukač.⁹ V příslušné kapitole je sice v poznámce pod čarou Fukačova studie zmíněna, ale to je vše. Přitom Fukač transkribuje údaje, týkající se produkcí oratorií v dlouhém časovém období, včetně zmínek o příslušných mecenáších a především o Hartigovi. Nabízí se tedy propojit diaria a údaje z inventáře. Zatímco Fukačovu studii alespoň příležitostně zmiňuje, další a navíc recentní studie k danému tématu v disertaci zcela chybí.¹⁰

Posléze Karel Veverka svou pozornost obrací k libretu serenaty (!) *Quatuor Anni Partium* z roku 1724: „bližší informace k uvedení kantáty nejsou známy... ve vztahu k nástrojovému obsazení sice nenalezneme žádné konkrétní informace“ (s. 104), přesto je však struktura podrobněji analyzována, a to v tomto případě analogií s Míčovou kantátou *Čtyři živlové*, avšak na základě starší edice z roku 1960 (znovu připomínám recentní questenberské studie a monografie, kde se Jana Perutková právě touto problematikou detailně zabývá a přehodnocuje starší výsledky bádání).

V poslední kapitole si Karel Veverka zvolil za cíl průzkumné sondy kůr kostela sv. Petra a Pavla v Unhošti, tedy farnost spravovanou křižovníky. Využívá zejména informací z účetních knih a soupisů nástrojů (vč. zmínek o zpěvnících) z 18. století, zbytečně uvažuje nad významem přívlastku „a civitate“ v případě pořízení nástroje (s přihlédnutím k dobovému úzu by nepochyboval, že se jedná o pořízení nástroje na náklady města). Výsledek charakterizuje autor takto: „fragmentárnost pramenů ovšem neumožňuje podat o hudebním životě v Unhošti ucelený a souvislý obraz“ (s. 122). Proč si pak autor zvolil právě Unhošť jako objekt své sondy, když zároveň konstatuje absenci jakéhokoli provozovacího materiálu?

Facit:

Disertace Karla Veverky je výsledkem nepochybně dlouhodobého a usilovného archivního výzkumu a přináší mnoho cenných zjištění. Z perspektivy kulturní, monastické i hudební historie však opomíjí řadu relevantních zdrojů (pramenů, literatury) a zejména nevyužívá zásadní možnosti analogií. Autor často rezignuje na zasazení nových zjištění do kontextu a

---

⁹ Jiří Fukač: *Die Oratorienaufführungen bei den Prager Kreuzherren mit dem roten Stern als Typ lokaler Musikfeste*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. H, Řada hudebněvědná. 1994, roč. 43, č. H29, s. [69]-89.

¹⁰ Jana Spáčilová: *Händel v barokní Praze. Dosud neznámé doklady provozování Händelovy hudby v chrámu pražských křižovníků s červenou hvězdou v první polovině 18. století*. *Musicologica Brunensia*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, Brno 2006, roč. 2003-2005, H 38-40, s. 237-244

fakticky je tak spíše jen vrší, předkládá jedno za druhým. Výsledkem je pak značně nespojitý text, obsahující mnoho sporných tvrzení (a někdy zbytečně velké množství hypotéz, které samozřejmě autor formulovat může, ale v rámci finálního zhodnocení by měl být schopen vytřídit tu nejpravděpodobnější). S těmito výhradami práci doporučuji k obhajobě, protože nejsem podrobně obeznámen se zvyklostmi, nároky a způsobem vedení doktorských studentů na Ústavu hudební vědy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

V Brně dne 5. 11. 2017

Vladimír Maňas